

OM LANORD I AMERIKAFINSKA

Siiri Sahlman-Karlsson har sedan år 1973 varit universitetslektor i finska vid Umeå universitet. Hon har under ett flertal år vistats i USA både som lärare och studerande. I USA kom hon i kontakt med flera finska invandrare och passade då på att registrera den amerika-finska, som de talade därstades. År 1976 kom hennes bok om *Specimens of American Finnish* ut.

Amerikafinskan, som ofta går under beteckningen Finglish, har inlännat en del ord från engelskan. (Jfr Virtaranta, 1971, 82; Kolehmainen, 1937; Sahlman-Karlsson, 1976; Virtanen, 1979 etc.). En alldeles speciell kategori utgörs av de ord som inlännats som pluralisbildningar i engelskan men som uppfattats som singularisord av de immigranter, som anammat dem i sitt språk.

Mina egna föräldrar, som vid sekelskiftet emigrerade till USA, där de stötte på nya frukter, grönsaker och annat, som de aldrig tidigare i Finland stiftat bekantskap med, införlivade också en del sådana termer i sin amerikafinska. Det psykologiskt intressanta fenomenet var, att min mor aldrig tog i bruk de riksfinska termerna för alla de frukter och grönsaker, som hon sedermera efter återkomsten även lärde känna hemma i Finland. Det blev ett stående skämt inom familjen att vissa frukter hette *si* på amerikafinska

och *så* på riksfinska. Det rådde med andra ord ett slags funktionell tvåspråkighet (diglossi) i vårt barndomshem.

För att illustrera processen av låntagandet må följande ord tjäna som exempel: Pluralisformerna av banana ('banan'), cooky I. cookie ('småkaka'), match ('tändsticka'), peach ('persika') och tomato ('tomat') heter bananas, cookies, matches, peaches och tomatoes. Alla dessa ord i pluralis uppfattades av de finsktalande immigranterna som två-eller trestaviga ord i singularis med ett finalt -s, som föregås av en vokal, alltså -Vs. Att just pluralisformen uppfattades som singular bas anser Virtanen (1979: 156-157) bero på att pluralisformerna rätt och slätt var mycket vanligare i det vardagliga språket än singularisformerna. Därmed befästes de också relativt snabbt i språkbruket hos invandrarna, som ju ofta inte kände till skillnaderna i numerusbruket. Teorin verkar helt

plausibel för mig. Dessutom skulle jag vilja hävda att dessa ord som slutade på s hade analogier i finskans s-terminerande ord, vilket givetvis borde underlätta inkorporerandet av den i amerikafinskan.

Det intressanta är att så faktiskt blivit fallet och att de inkorporerats just i den nomenkategorin i modern finska som har växlingen s~kse- (ex. varis ~ varikse+n 'kråka: kråkan+s'). Denna nomenkategori i sin tur är mycket produktiv i nufinskan, då ändemot nomenkategorin med växlingen s~(h)~ø är helt improduktiv (ex. taivas (taivaha+n) taivaa+n 'himmel: himlen+s'). Dialektalt påträffas formen taivahan, i högspråket har h fallit bort.) (Se Karlsson, Fred, 1974: 38 ff.) Karlsson har en rimlig förklaring till varför paradigmet för taivas-typen inte längre är produktivt. Han menar, att den inskjutna vokalen e i varis:variksə+n är en helt normal företeelse för inhemska ord, då ändemot den ursprungliga inskjutna vokalen e (s.k. e-epentes) vid ord som taivas på grund av historiska ljudutvecklingar helt fördunklats och därmed lett till lexikalisering, vill säga, att man i varje särskilt fall måste lära sig böjningsformerna för denna ordtyp. Och eftersom paradigmet via den långa historiska ljudutvecklingen blivit komplicerat har det även blivit improduktivt. Detta skulle då kunna vara en förklaring till att nya ord som slutar på -Vs och som dessutom är två- eller flerstaviga anpassar sig till böjningsmönstret för varis-typen, då de inkorporeras i finskans lexikon. Fred Karlsson exemplifierar detta med nyare länord som paatos ('patos'): paatokse+n. Formen *paattoon är otänkbar. Observera svenska 'kändis' som heter julkkis på finska. Det böjs i genitiv julkikse+n inte *julkkiin. Smärre fluktuation kan förekomma enligt Karlsson, vilket exemplifieras med länordet cortes (benämningen för folkrepresentationen i Spanien). Detta ord kan enligt Karlsson böjas som antingen ett varis-ord, cortekse+n eller som de typiska gamla skandinaviska länor-

den med ett icke-etymologiskt i + n cortes + in. Partitiv singularis skulle i de bågge fallen heta cortes+ta resp. cortes+i+a. Nykysuomen sanakirja (Nufinsk ordbok) tar dock upp enbart formen med växlingen s~kse- för ordet cortes. (Länord av typen croquis [kroki:], där det finala s är stumt berörs inte heller av växlingen s~kse-, utan ordet böjs som det finska ordet pii: pii+n: pii+tä ('flinta, kisel, pi').

Låt oss nu se på de plurala formerna i engelskan!

I min undersökning av amerikafinskan (1976) fann jag att singularisformerna för de ovan uppräknade orden lydde som följer: pananus I. pinanus ('banan'), kukes ('småkaka'), mätsis ('tändsticka'), piitsis ('persika') och tometus ('tomat'). Dessa ord i amerikafinskan böjs helt i temaformer (böjningsmönster) som är analoga med varis-ordets. Nominativ varis; Genitiv variken; Partitiv singularis varista; Partitiv pluralis variksi.

Jämför böjningsformerna nedan:

Nom.	Gen.	Part. sg	Part. pl.
<u>pananus</u>	<u>pananuksen</u>	<u>pananusta</u>	<u>pananuksia</u>
<u>kukes</u>	<u>kukeksen</u>	<u>kukesta</u>	<u>kukeksia</u>
<u>mätsis</u>	<u>mätsiksen</u>	<u>mätsistä</u>	<u>mätsiksiä</u>
<u>piitsis</u>	<u>piitsiksen</u>	<u>piitsistä</u>	<u>piitsiksiä</u>
<u>tometus</u>	<u>tometuksen</u>	<u>tometusta</u>	<u>tometuksia</u>

Villkoren för att de plurala -Vs-formerna ska kunna anpassas till denna nomenkategorin är att dessa nomen är två- eller flerstaviga. Observera även att s måste föregås av en vokal. Denna vokal i sig själv är också intressant så till vida att det kan vara vilken vokal som helst av samtliga åtta vokaler i det finska vokalsystemet. Nomentyperna kan alltså ha grundformer, som samtidigt också är dessa nomens konsonantstammar. (Jfr partitiv singularis formerna, som just bildats på konsonantstammarna.). Jämför följande uppställning av olika -Vs konstellationer: jalas: jalaksen, veres: vereksen, rikos: rikok-

Följande dikt är från Fingliska-serien, som Knights of Kaleva (USA) har donerat till Migrationsinstitutets arkiv (SI/A/16/76):

Ralli

*Amerikkahan kun matkustin oli suussani Suomen kieli.
Vaan hetkisen kun täällä oleksin, niin muuttuipa kieli ja mieli.*

*Hatuksi sensasini lakkini, kaleriksi mä huivini muutin.
Pois heitin sarka takkini, oortasin sappa suutin.*

*Mainiin menin mä workkimaan, siel puskin mä ramma kaaraa.
Pikkaakin opin juusaamaan, monta muutakin asian haaraa.*

*Työ tääl kun oli very päät, niin kuittasin mä siitä.
Palkkakin oli vain dollarinen hääf, se poortihin vain riitti.*

*Mainissa toisen japid sain, ylenin timbermanniksi.
Olin mainarikin arvolaatin, vaan kutsuttiin griinhorniksi.*

*Tiskarienkin mainari pojista, juttelevan mä kuulin. Sviithardinkin
Mä ketsasin, sen kanssa parkkiin illoin, ja kun se oli fonia silloin.*

*Nuus stailissa hän ei ollutkaan, pihain muistuttain ampiasta.
Jesseri ja nevermain, puhekin oli jäkin laista.*

*Mut oo my diird kun myrsky tul, niin lempemme katkes silloin.
Hän lausui näin, juu are dääm fuul, oi Finnin hurja mieltä.*

*Näin sanoen hän rapakkoon minut saitwookilta tuuppas.
Ja Airis poika paratkoon sen remman multa jumpas.*

*Kroos striitin kuljen salunaan, astuin luokse baarin
Guud ivning mä kumarsin, giv me best kain of whisky.*

*Mä viskin sain ja piirinkin, triitattiin monta kertaa.
Arvossanikin kohosin taas monen monta vertaa.*

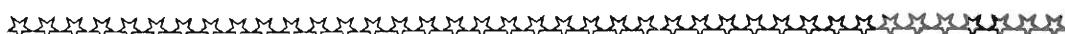
*Siel trinkittiin ja triittailtiin, kunnes mä olin prokki.
Pitsiksi mua taas koolattiin, kiippari ulos mun heitti.*

*Saitwookil yhteen tormäsin mä mister kapula jäkin.
Sain pulikkata kalloon ja marssia kana häkkiin.*

*Siel mietin mä kuink kurja ol frii kontrin liberti oppi.
ensiks annetaan tossohon ja viedään vanki koppiin.*

*Neks moorning veind mä goordihin, siel tutkittiin mua varhain,
thörti deis jeelihin paiskattiin herras miehen parhain.*

Karl ja Sylvia Lehto

sen, reunus: reunuksen, syls: sylyksen, teräs: teräksen, rötös: rötöksen. (I svenska översättningen jalas = mede; veres = färsk, frisk, ny; rikos = brott; reunus = kant, bräm, bård, list; syls = fång, famn; teräs = stål; rötös = mindre brott, rackartyg.)

Den stora invandringen av finsk arbetskraft till Sverige under efterkrigstiden har medfört likartade tendenser för inlåning av svenska ord till finskan. En intressant parallell till de finska slangorden och vardagliga ord som slutar på -is (typ_julkkis = kändis) återfinns i slanguttryck i svenska. Hur detta märkliga -is-suffix manifesterar sig har uppmärksammats av många forskare. Exempel på dyliga ord i svenska är dagis för daghem, fritis för fritidshem, lekar för lekskola, kompis för kamrat, kompanion, kändis för en person som är allmänt känd och förekommer ofta i tidningarnas skvallerspalter etc.

Jag har i samband med min undervisning vid Umeå universitet noterat fall bland mina egna finska studerande, där denna typ av ord fritt inlånats i finskan. En gift studentska, som hade sitt barn på daghem, berättade om detta för mig som följer: "Tiina on daagiksessä aamupäivällä" ('Tiina är på dagis på förmiddagen'). Hon tillade: "Tiina on saanut niin paljon uusia kompiksia", ('Tiina har fått så många nya kompisar'). Som synes anpassar sig även de svenska -is slangorden till finskans varis-paradigm, då de inlåns i den finska som en del finska invandrare talar härstädes.

Men låt oss återgå till amerikafinskan. Vi skall nu lämna två- och flerstaviga länord därhän och i stället se på vad som händer med enstavingar.

Om engelskans pluralisändelse -s fogas direkt till ordfinal konsonant passar pluralisformen inte in i -s~-kse-paradigmet. Ett exempel av detta fenomen är ordet nuts ('nötter') vilket ingår som efterled i sammanstatta ordet peanuts ('jordnötter'). Dessa ord tas direkt in i amerikafinskan som natsi

respektive piinatsi, där det finala -i fungerar som stambildande vokal (i detta fall som ett icke-etymologiskt -i) (Mera om detta senare i denna uppsats.)

Det inlånas även singulara ord som har ett finalt -s eller någon annan final sibilant i engelskan. (Som bekant har finskans s ingen riktig fonetisk opposition, varför uttalet av s har ett synnerligen brett register.) Engelska ord som slutar på en sibilant rent uttalsmässigt tas in i finskan i deras fonetiska version och inte i den form de har i skrift. Om dessa uttalsmässigt är två- eller flerstaviga beter de sig i likhet med varis-ordet. I det följande illustrerar jag med ett fåtal exempel som jag noterat hos mina sagesmän. Irish ('irländsk'), lettuce ('sallad') Mrs = missus I. misis ('fru, hustru'), business ('affär, syssa, angelägenhet'), furnace ('masugn, kol/vedpanna'). De finska immigranterna hade följande singularisformer för dessa ord: airis, misis, pisnis, fornis I. vörnis. Från mina sagesmän i USA har jag följande belägg för dessa ord:

Se on airiksen kanssa naimisissa. ('Hon är gift med en irländare!')

Siellä Suomessa ne herrottelee ja rouvitelle kaikkia. Täällä Amerikassa ei herrotella ketään, vaan kaikki ovat mistereitä ja misiksiä. ('I Finland där titulerar man alla med herr och fru. Här i Amerika säger vi inte herr utan alla är mister och misis').

Pisnis on pisnistä, mutta se ei tiedä pisnik-sestä mitään. ('Business är business, men han vet ingenting om business'.)

Tuota paksua savua tulee kaikista forniksistä. ('En sådan där tjock rök kommer det ur alla pannor'.)

För dessa ord som percipteras som singularisformer gäller samma villkor som för de genuint plurala orden. Och som synes av exemplen anpassar sig de här specifika orden helt till paradigmet för varis-orden.

Det finns ytterligare en mängd engelska ord, som i skrift är tvåstavingar men uttalsmässigt enstaviga. Vad händer med dessa ord vid inlåning till amerikafinskan? Ett

närmare studium av dem visar att de helt anpassar sig till finskans systemtvång. Axel Groundstroem (1971:41 f.) har i sin doktorsavhandling en formel för tvåstavighetsprincipen i finsk morfologi och fonologi. (Den intresserade läsaren hänvisas till källan.) Groundstroem visar där klart vilka konsonant- och vokalkvantiteter som är möjliga enligt gängse beskrivningar i skolgrammatikor. Men han betonar alldelens särskilt just denna entydiga tendens till tvåstavighet, som dessutom i den reguljära undervisningen av finska som främmande språk är oerhört viktig att poängtala, då man vill förklara de till synes märkliga bortfall av vissa anhangspartiklar. Jämför till exempel de olika kasusformerna för pronomen mikä, joka och tämä. Anhangspartikeln -kA respektive -mä stryks så snart en kasusändelse gör kasusformen tvåstavig. I genetiv med kasusändelsen -n behövs stödet av partikeln för att göra formen tvåstavig.

Denna tvåstavighetsprincip manifesteras vid lån av enstaviga stamar på så sätt att en icke-etymologisk vokal fögas till enstavingens slut för att åstadkomma tvåstavighet. Sedan urminnes tider är denna princip känd för finskans del. Den ingår som ett led i det som kallas för systemtvång i finskan.

Låt oss nu se vad som händer med dylika ord som inlånas från engelskan till amerikafinskan. Följande tvåstavingar, som uttalas som enstavingar, har sina motsvarigheter i amerikafinskan som följer. Jag har här valt ut endast sådana ord som uttalsmässigt slutar på en sibilant.

nurse ('sjuksköterska') blir på amerikafinska

<u>blouse</u> ('blus')	<u>nörssi</u>
<u>chance</u> ('chans')	<u>plaussi</u>
<u>house</u> ('hus')	<u>senssi</u>
<u>lounge</u> ('sällskapsrum i USA')	<u>haussi</u>
<u>orange</u> ('apelsin')	<u>launissi</u>
(trestaving)	<u>aurensi</u> I.
	<u>orenssi</u>

Det finala -i i samtliga amerikafinska ord är ett s.k. icke-etymologiskt i.

Om ordet i engelskan är en enstaving fogas för det inlåna enstaviga ordet en vokal i ordslutet, som därmed gör ordet tvåstavigt. Exempel av denna art är följande ord. Jag har åter igen valt ut enbart ord som slutar på en sibilant.

<u>boss</u> ('bas, arbetsledare, förman')	<u>paasu</u>
<u>box</u> ('box, läda')	<u>paksi</u>
<u>clutch</u> ('kona, fripedal')	<u>klatsi</u>
<u>dress</u> ('klädnning')	<u>rässi</u> I.
<u>gas</u> (=gasoline) ('bensin')	<u>ressi</u>
	<u>kääsy</u>

Obs. vokalharmonin

Som synes av exemplen ovan varierar de icke-etymologiska finala vokalerna och anpassar sig till och med till finskans vokalharmoniregler.

Dessa anpassningar som görs och som också dikteras av finskans systemtvång är i många stycken helt predikerbara. Jag tror att man för amerikafinskans lexikon kunde predikera många av de former som här tagits upp. Bland somliga av mina sagesmän i USA fann jag en nästan lekfull lust att bilda amerikafinska nyord. Det var uppenbart, att mekanismerna för vad som händer med de engelska orden om de inkorporeras i amerikafinskan var allmänt kända och till och med accepterade. Detta tror jag förklarar det fenomen att somliga av de amerikafinska orden kan vara svåra att belägga på en bredare basis. Så sade t.ex. min kusin i Amerika till mig: "Tämä on sitten händit tuuli", ('Det här är då ett behändigt redskap'), när han demonstrerade en murslev för mig. Virtanen däremot har noterat tulusi och tulusu (den sistnämnda formen har en inskottsvokal, typisk för vissa östfinska dialekter) (Virtanen: 153, 156). Det engelska tool i singularis och tools i pluralis har i de två fallen varit utgångspunkter för inlåningen. Här har vi antagligen en förklaring till de många olika varianterna av amerikafinska ord. Dessutom avspeglar sig naturligtvis även dialektala skillnader i själva inlånings-

processen, vilket bland annat inskottsvokalen ger exempel på. Trots enstaka smärre skillnader sagesmän emellan skulle jag ändå vilja fastslå att det i det stora hela går otroligt bra att predikera, så att säga konstruera former för amerikafinskan, när man formulerar hypoteser kring de ord som eventuellt kan tänkas bli inlånade.

Till slut vill jag ännu ta upp några ortnamn i Amerika, vilka slutar på sibilanten -s. De är namn för tre stater: Illinois, Kansas, och Texas. Namnen Kansas och Texas har i de oblika kasusformerna en fogevokal i. Så heter t ex inessivformerna Kansasissa ('i Kansas') och Texasissa ('i Texas'). Nu har ju dessa ortnamn redan i grundformen två sibilanter, vilket kanske förklarar att växlingen -s~ -kse- av Texas skulle ge en form *Teksaksen och av Kansas *Kansaksen, vilka former onekligen verkar tungrodda.

Namnet Illinois däremot är intressant. Det kan tjäna som exempel för att illustrera en annan princip vid nomenböjning i finskan. I finskan finns det ett otal nomen som slutar på -nen eller -inen. Dessa nomen har en växling -nen ~ -se+tn och -inen ~ -ise+tn, vilket kan illustreras med temaformerna för orden nainen ('kvinnan') och hevonen ('häst').

nainen: naise+tn: nais+ta: naisi+ta

hevonen: hevose+tn: hevos+ta: hevos+ta

Alla nomen av den här typen har en vokalstam som slutar på vokalen -e och en konsonantstam på -s. Partitiv singularis bildas just på denna konsonantstam. Men även genitiv pluralis, den s k andra genitiv pluralisformen kan bildas på konsonantstammen i denna nomenkategori och får ändelsen -ten. Det amerikafinska namnet för staten Illinois har jag noterat som Illinoisten valtio och till och med Illinoinen. Det är uppenbart att

de finska immigranterna percipierat Illinois som en konsonantstam av Illinoinen och böjer namnet i enlighet med de regler de känner till från sitt eget språk, som dessutom just när det gäller geografiska namn har en mängd ortnamn som har ett dylikt suffix -inen i grundform, men som kuriöst nog bildar de oblika formerna på pluralistammen. I Osmo Ikolas Suomen kielen käsikirja (gamla upplagan) finns ett helt kapitel om ortnamn Paikannimiä, där han tar upp sådana ortnamn på -inen, som diskuterats här i fallet Illinois. (Ikola, 1968: 397-406). I den långa listan finns bl a Hiittinen, Ikaalinen, Jokioinen, Kaskinen, Kauniainen, Kaustinen, Kiikoinen, Kuhmoinen, etc. Alla dessa ortnamn böjs i pluralis. Det ter sig därför både logiskt och konsekvent att även ortnamnet Illinois (Illinoinen) böjs helt i analogi med de finska ortnamnen. (Se även Sahlman-Karlsson, 1976:50).

Referenser

- Groundstroem, Axel, Studien zur phonologischen Komponente der finnischen Hochsprache. Stockholm 1971.
- Ikola, Osmo, Suomen kielen käsikirja. Helsinki 1968.
- Karlsson, Fred, Centrala problem i finskans böjningsmorphologi, morfonematik och fonologi. Helsinki 1974.
- Kolehmainen, John, The Finnification of English in America, in American Sociological review 2. 1937:65.
- Sahlman-Karlsson, Siiri, Specimens of American-Finnish. A Field Study of Linquistic Behavior. Umeå 1976.
- Virtanen, Reino, The Finnish Language in America, in Scandinavian Studies, 51 (1979): 146-61.
- Virtaranta, Pertti, Finskan i Amerika, in Opuscula Instituti Linguae Fenniae. Helsinki 1971.

Summary

This paper deals with loan words adapted from American English into American Finnish, often called Finglish. The writer calls attention to those paradigms of nouns in Finnish which have consonant alterations of -s ~ -kse, as in varis ('crow'): varikseen (genitive of the crow) and -s ~ (h) ~ ø (the h may dialectically be preserved) as in taivas ('heaven, sky'): taivaan (< taivahan) (of the heaven). The former category is a highly productive class of nouns whereas the latter category is non-productive.

The writer has chosen words which in English end in a sibilant either in writing or in the form in which the words are pronounced. The first group of words discussed are some English plurals which appear in American Finnish as singulars. Thus plural peaches becomes singular piitsi, cookies becomes kukes, tomatoes tometus etz. All these words are inflected as varis words, i.e. they have the consonant alteration of -s ~ -kse. Cf. Nominate piitsi: Genitive piitsikseen; Partitive singular piitsi+ta: Partitive plural piitsiksi+ä. Notice that the nominative case is at the same time the consonant stem of the noun. The partitive suffix is attached to the consonant stem.

The restrictions for this category of inflection are, however, very sharp. The noun must contain at least two syllables or more. Also it must end in a constellation of a vowel plus -s, i.e. -Vs. This vowel, curiously enough, can be any one of the eight vowels in the Finnish vowel repertory as is illustrated by examples in the paper.

Another category discussed is the group of monosyllabic singular words in English which also end in a sibilant. Those also fall into this varis category and behave in the same way as the loan words adapted from plural forms. Thus Irish becomes airis and the genitive case consequently is airikseen. A few more examples are given in the paper.

The third category discussed is the group of words which in the pronounced phonetic form sound like monosyllabic words. Some of these are monosyllabic plurals, e.g. nuts (peanuts) which are treated as singulars in American Finnish. Nuts becomes natti (peanuts = piinatsi). In this case the process can be described in terms of what is called

system constraint (Swedish systemtvång, Finnish systeemipakko) in Finnish. The Finnish language tends to conform to a principle of disyllabification. There are, to be sure, a few monosyllabic stems but the general trend is towards disyllabification. So when a monosyllabic word ending in a consonant is taken as a loan word, a terminal vowel is added to the end. (This vowel is usually a non-etymological vowel.)

Accordingly, those words in English which in their written form consist of two syllables, but are perceived as monosyllabic as they are pronounced in English, also take an extra vowel, at the end when borrowed into American Finnish.

The last category of -s-terminating words in American English consists of the names of three states in the US, Texas, Kansas and Illinois. The two first names are inflected according to the principle of adding a non-etymological vowel i at the end. Texas: Texasin and Kansas: Kansasin pro Texas: *Teksaksen and Kansas: *Kansaksen. The explanation seems simple. In order to avoid the accumulation of -ks-clusters another principle of inflection is chosen.

The name of the state of Illinois is interesting, however, when inflected in American Finnish, since it reminds one of the consonant stems of certain place-names in Finland. These belong to a category of nouns with a terminal suffix in -nen or -inen in the nominative case and an alteration of the first consonant -n- in the suffix with -s-. Thus a word like nainen ('woman') is inflected as follows: Nominative nainen: Genitive naisen; Partitive singular nais+ta: Partitive plural naisi+ä.

There is a host of geographical names like Hijittinen, Ikaalinen etz. in Finland and these place-names have a singular form ending in -inen. But the names are inflected in the plural in the oblique cases. The genitive case in the plural may, however, have two different endings:

a) -en attached to the plural stem, or b) -ten attached to the singular consonant stem. Hence it seems quite logic to attach the ending -ten to Illinois which is perceived as a consonant stem, and we get Illinoisten. This is a term I have heard on innumerable occasions in the expression Illinoisten valtio 'the state of Illinois' (valtio = 'state'), but I have also heard simply Illinoinen, the singular form being analogous to Finnish place-names in Finland.